

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/savolainen2_2_10.pdf]

KIRJA-ARVIO

YLIRAJAISIA ETNISYYSDISKURSSEJA MONIULOTTEISEN PALUUMUUTON YMPÄRILLÄ

DAVYDOVA, OLGA 2009: Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa. Joensuun yliopiston julkaisuja 57. Joensuu: Joensuun yliopisto. 411 sivua.

Ulla Savolainen

Olga Davydovan monitieteinen väitöskirja *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa* pureutuu tärkeään ja ajankohtaiseen aiheeseen monipuolistamalla näkökulmia maahanmuuttoon, maahanmuuttajiin sekä kansallisen ja etnisen kategorioihin. Suomessa näkyvin keskustelu kaikesta maahanmuutosta kiinnittyy tavallisesti konflikteihin – joko niitä alleviivaten tai selittäen. Leimaavaa keskusteluille on homogenisoiva näkemys ”maahanmuuttajien” ja ”suomalaisten” ryhmistä sekä maahanmuuttajaosapuolen äänen puuttuminen. Olga Davydova käsittelee tutkimuksessaan Venäjältä Suomeen suuntautuvaa etnisiin perustein tapahtuvaa maahanmuuttoa eli niin kutsuttua paluumuuttoa. Hän pureutuu paluumuuton poliittisiin ja ideologisiin ulottuvuuksiin sekä etnisyyden käsitteen moninaisuuteen. Davydova asettaa tutkimuksessaan sellaisia valmiita kategorioita kuten ”venäläinen”, ”suomalainen” ja ”paluumuuttaja” kyseenalaisiksi käsittämällä tutkimuskohteensa heterogeeniseksi ryhmäksi. Etnisistä positioista neuvotellaan ja näissä neuvotteluissa tuotetaan valmiiden kansallisuus- ja etnisyyuskategorioiden ulkopuolisia ”kolmansia” tiloja.

TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDISTA

Davydovan tutkimus on artikkeliväitöskirja, joka koostuu suomenkielisestä johdantoluvusta sekä kuudesta artikkelista, joista kolme ensimmäistä sisältyy myös Davydovan vuonna 2004 ilmestyneeseen lisensiaatintutkimukseen *Etnisyyspuhe Suomen kynnyksellä. Paluumuuttajien suomalaisuuden muodostuminen*. Väitöskirjan artikkeleista kolme on kirjoitettu suomen, kaksi englannin ja yksi venäjän kielellä. Monikielisyys on perusteltua tutkimuksen aiheen ja artikkelimuodon huomioon ottaen. Se sekä laajentaa että rajaa tutkimuksen mahdollista lukijakuntaa. Yhtäältä laaja monikanallinen joukko voi perehtyä yksittäisiin artikkeleihin, mutta toisaalta väitöskirjan kokonaisuuden haltuunotto edellyttää kaikkien kolmen kielen hallintaa. Esimerkiksi itseltäni venäjänkielinen artikkeli jäi lukematta. Davydova on mahdollistanut kokonaisuuden hahmottamista myös lisäämällä loppuun tiivistelmät väitöskirjasta sekä englannin- että venäjänkielellä. Väitöskirjan teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia erittelevässä johdantoluvussa Davydova pohtii itse kielen ja kohderyhmän valinnan vaikeutta ja arvioi valintojaan retrospektiivisesti. Hän sanoo suunnanneensa ensimmäiset artikkelit yleisesti suomalaiselle lukijalle, kun taas jälkimmäisten kohdeyleisö on selkeämmin akateeminen. Tutkimuksen tekemisen Davydova mieltää kriittisenä ja yhteiskunnallisena toimintana, mihin perustuu myös syy kirjoittaa suomeksi: tutkimuksen yksi tavoite on vaikuttaa paluumuutosta ja etnisyydestä käytävään keskusteluun Suomessa.

Davydovan ajattelun epistemologinen lähtökohta on konstruktioismissa ja hän nojaa kulttuurin- ja feministisen tutkimuksen lähestymistapoihin. Foucault'lainen käsitys diskurssista vallan ja tiedon tuottamisen systeeminä (esim. Foucault 1980) ja poststrukturalistinen teoria identiteetin diskursiivisuudesta (esim. Hall 1999) ovat ydin-näkökulmia. Näiden lisäksi keskeisenä teoreettisena lähtökohtana on *transnationaalinen* tai ylirajainen näkökulma muuttoliikkeiden tutkimukseen, jossa kohde- maahan integraation sijaan korostuu kansallisuuksien rajakohdat sekä monenlaiset ylirajaiset yhteydet. Tässä prosessissa maahanmuuttajat tuottavat ylirajaisia kulttuurisia tai ”kolmansia” tiloja, joista Davydova tutkimuksessaan analysoi internet-puhetta ja hautajaisia. Ylirajaiset tilat ovat diskursiivisia diasporatiloja, jotka kyseenalaistavat kategoriset käsitykset etnisyydestä tai paikallisuudesta, joihin esimerkiksi Suomen paluumuuttopolitiikka monilta osin nojaa. Suomen lisäksi hän kiinnittää huomiota myös Venäjän erilaisiin etnisyydiskursseihin, jotka niin ikään vaikuttavat paluumuuttoon ja ihmisten etnisyyksiksiin. Davydova erittelee tutkimuksessaan paluumuuttajien heterogeenisyyttä: ryhmä koostuu inkeriläissyntyisistä sekä Venäjän Karjalan suomalaisista, amerikansuomalaisista sekä vuoden 1918 jälkeen Neuvostoliittoon muuttaneista suomalaisista. Muistutuksia Venäjän karjalaisen suomalaissyntyisen väestön moninaisuudesta ei ole suomalaisessa keskustelussa liikaa. Usein Karjala automaattisesti käsitetään Kalevalan ja luovutetun Karjalan myyttiseen mielikuvakompleksiin punoutuvaksi möhkäleeksi.

TUTKIMUSAIHEIDEN, -AINEISTOJEN JA -KENTTIEN MONINAISUUDESSA

Davydova yhdistää tutkimuksessaan lähestymistapoja sosiologian, folkloristiikan, kulttuurin tutkimuksen sekä filologian piiristä. Monitieteisyys näkyy tutkimuksen keskenään erilaisissa artikkeleissa. Väitöskirjan moninäkökulmaisuutta lisää myös tutkimusaineistojen heterogeenisyys. Aineistot koostuvat paluumuuttajakoulutettavien haastatteluista, Internet-keskusteluista, viranomaisdokumenteista, julkisten medioiden tuottamasta sisällöstä sekä tutkijan omista havainnoista. Väitöskirjan ensimmäinen artikkeli ”Interaktiivista indentiteettipeliä – havainnoja paluumuutosta Suomeen” toimii johdantona tutkimuksen aiheeseen. Se esittelee paluumuuttajien ryhmän eli Venäjän suomalaisten heterogeenisyyttä sekä erilaisia näkökulmia identiteetin tarkasteluun, kyseenalaistaen selkeät kategoriat. Davydova nostaa kiinnostavasti esiin paluumuuton keskeisenä perusteena olevan suomalaisen identiteetin käsitteen problematisoimattomuuden. Väitöskirjan toinen artikkeli ”Mosty v Finlandiju” jäi riittämättömän venäjätaitoni vuoksi minulta lukematta. Tutkimuksen kolmas artikkeli ”Produced Finnishness in the Context of Remigration” on kirjoitettu yhdessä Kaija Heikkisen kanssa ja pureutuu suomalaisen identiteetin ja etnisyyden konstruoimisen kysymyksiin virallisten dokumenttien ja paluumuuttajien haastattelujen pohjalta. Folkloristin näkökulmasta artikkelissa erityisen mielenkiintoista oli analyysi biologisista metaforista kuten verestä, äidinmaidosta ja juurista, joilla haastateltavat kuvaavat ja konstruoivat suomalaista etnistä alkuperää. Myös Suomen valtion tasolla suomalainen biologinen alkuperä on keskeisempi suomalaisuuden kriteeri, kuin opitut ja omaksutut käytänteet ja tavat. Kirjoittajat pohtivatkin syitä diskurssien yhteneväisyydelle ja nostavat esiin sen yhteiskunnallisia ja ideologisia konteksteja niin Suomessa kuin Venäjällä. Tutkimuksen ensimmäisten artikkelien yhdistävä punainen lanka punoutuu identiteetin, etnisyyden ja kansallisuuden kysymyksistä.

Väitöskirjan kolme viimeistä artikkelia muodostavat ylirajaisen maahanmuutonäkökulmaan kiinnittyvän kokonaisuuden. ”Rituaali, identiteetti ja ylirajaisuus. Joitakin ajatuksia paluumuuttajan hautajaisista” käsittelee etnisen identiteetin näkökulmasta paluumuuttajan Joensuussa järjestettyjä hautajaisia esimerkkinä transnationaaliin kulttuuriseen tilaan sijoittuvasta toiminnasta. Davydova vertaa omaa kokemustaan hautajaisista neuvostoliittolaiseen ja nykyvenäläiseen hautajaisperinteeseen ja erittelee myös niiden moniäänisyyttä. Esimerkkinä neuvostoliittolaisen hautajaisperinteen moniäänisyydestä Davydova käyttää valtion vallankumouksen jälkeen luomia virallisina *skenaarioina* julkaistuja ateististen hautajaisrituaalien malleja, sekä käsittelee niiden vaihtelevaa soveltamista ”tavallisten ihmisten” hautajaisissa. Nykyvenäläinen moniääninen hautajaisperinne taas kuvataan yhdistelmäksi alueellisia, etnisiä, ortodoksisia sekä neuvostoaikaisia aineksia. Perhejuhlakonteksti osoittautuu artikkelin pohjalta hedelmälliseksi ylirajaisen identiteetin ilmentymäkohdaksi, transnationaaliksi tilaksi, jossa identiteettineuvotteluja käydään lähtö- ja kohdemaan traditioiden kohtaamispisteessä, jotka jo itsessään ovat heterogeenisiä.

Kahdessa viimeisessä artikkelissa Davydovan tutkimuskenttänä on Internetin suomi.ru-keskustelupalsta. ”Nettikeskusteluja transnationaalissa tilassa” kuvaa Suomessa asuvien venäjänkielisten *keskustelufoorumia* ylirajaisena tilana, jossa identiteettityötä tehdään. Artikkelissa Davydova ehdottaa translokaalisuuksiin liittyvien termien ohelle *transkielisyyden* käsitettä, joka viittaa venäjänkieleen paikkaa tärkeimpänä identifioitumiskohteena monikielisessä tilanteessa. Suomi.ru-keskustelupalstalla Suomessa asuvat venäjänkieliset yhtäältä tuottavat ylikansallista transkielellistä yhteisöllisyyttä sekä toisaalta tekevät rajanvetoja eri ryhmien välille ja suhteuttavat itseään niihin.

Viimeinen artikkeli ”Bronze Soldier Goes Transnational: Mediascapes and the Formation of Identities in Internet Discussions” käsittelee internetin ja julkisten medioiden vuorovaikutusta esimerkkitapauksenaan Tallinnan pronssisoturipatsaan tapaus. Toisen maailmansodan jälkeen neuvostosotilaiden muistomeriksi pystytetty patsas siirrettiin vuonna 2007 Tallinnan keskustasta sotilashautausmaalle. Useat eri tahot kokivat patsaan siirron ideologiseksi, etniseksi ja poliittiseksi kannanotoksi ja tapaus herättikin runsaasti polemiikkaa niin Virossa, Venäjällä kuin Suomessa. Artikkelissa Davydova osoittaa, että suomi.ru-keskustelupalstalla Suomessa asuvat venäjänkieliset luovat monikerroksisen transnationaalisen mediatilan, joissa Suomen ja Venäjän mediat limittyvät, kohtaavat toisensa ja myös asettuvat kontekstiin suhteessa toisiinsa. Nettikeskusteluissa maahanmuuttajat siten kytkeytyvät myös kansallisten medioiden valtasuhteisiin ja määrittävät aktiivisesti omaa suhdettaan niiden luomiin diskursseihin. Pronssisoturi-tapauksen kohdalla Davydova osoittaa, että Suomessa asuvat venäjänkieliset tuntevat sekä Suomen että Venäjän medioissa esitetyt tulkinnot tapauksesta ja usein myös kokevat ne riittämättömiksi ja vieraannuttaviksi.

REFLEKSIIVISYYDEN VOIMA

Davydovan tutkimusote on voimakkaan refleksiivinen, mikä sopii tutkimusasetelmaan erinomaisesti ja on mielestäni tutkimuksen ehdoton ansio. Produktiivisen refleksiivisyyden mahdollistaa Davydovan henkilöhistoria Petroskoista Suomeen muutaneena paluumuuttajana sekä uusia paluumuuttajia kouluttaneena viranomaisena. Hän positioituu ensinnäkin paluumuuton lähtö- ja kohdemaiden sekä muuttajien rajapinnalle ”tutkittavien ja tutkivien välimaastossa liikkuvaksi partisaaniksi” (s. 16). Toinen reflektion akseleista muodostuu Davydovan asemalle yhtäältä tutkijana, joka pyrkii problematisoimaan Suomen paluumuuttosäännösten selkeärajaista etnisyyskäsitystä ja toisaalta viranomaisena, joka pyrkii kouluttamaan paluumuuttajia tämän käsityksen lähtökohdista. Refleksiivisyyden vuoksi myös tutkijan omat tuntemukset, käsitykset sekä kokemukset ovat avoimesti tutkimuksen aineistona ja tutkijan avoin subjektiivisuus helpottaa tutkimuksen arviointia ja lisää sen objektiivisuutta. Omien havaintojen ja itsereflektion tuotteiden käyttö tutkimusaineistona kuitenkin samaan aikaan häivyttää paikka paikoin muun tutkimusaineiston näkymistä. Haastatteluja ja nettikeskusteluja olisikin voinut nostaa tutkimuksessa enemmän esille ja esimerkiksi hautajaisia käsitelleessä artikkelissa itse hautajaisiin osallistuneiden käsitysten

analysointi yhdistettynä tutkijan havaintoihin sekä kansallisten hautajaisperinteiden vertailuun olisi ollut kiinnostavaa.

Artikkeliväitöskirjan muoto sekä ajallinen perspektiivi artikkelien ja johdantoluvun kirjoitusajankohdan välillä mahdollistavat myös metatutkimuksellisen reflektion luontevammin kuin monografia, jossa yhtenäinen synteetinomaisuus sekä tietynlainen tutkimuksellinen yksiaikaisuus korostuu. Artikkelimuotoisuus aiheuttaa kuitenkin väistämättä paluumuuttoa, lähtö- ja kohdemaihin liittyvien perustietojen sekä keskeisten teoreettisten näkökulmien toistoa. Artikkelimuoto mahdollistaa luontevasti myös moninäkökulmaisen lähestymistavan, joka sopii tutkimusaiheeseen. Davydova onnistuikin tutkimuksessaan kuvaamaan kolmansien tilojen sekä etnisyyden ja kansallisuuskategorioiden prosessuaalisuuden, liikkuvuuden ja limittyneisyyden moninaisuutta. Toisaalta moninäkökulmaisuus tekee sen, että jotkin näkökulmista ja aiheista jäävät hieman pintapuolisiksi, kuvaileviksi ja esimerkinomaisiksi, mikä korostaa aihepiirien keskittämisen ja tutkimuskysymyksen rajaamisen merkitystä myös artikkeliväitöskirjan kohdalla. Davydovan väitöskirjan artikkelit sisältävät mielestäni aihioita useaan laajempaan tutkimukseen, ja monen artikkelin johtopäätökset voidaan käsittää tulosten lisäksi kiinnostavina lähtökohtina lisäselvityksille. Esimerkiksi maahanmuuttajien perhejuhlien ja Internetin tarkastelu transnationaaleina tiloina tarjoaisi tärkeän ja ajankohtaisen tutkimusaiheen kansainvälisestäkin ja monien eri maahanmuuttajaryhmien ja valtioiden tilanteessa. Kaiken kaikkiaan Davydovan väitöskirja avaa uusia näkökulmia suomalaiseen maahanmuuttokeskusteluun sekä toimii hyvänä esimerkkinä tutkimuksesta, jossa refleksiivisyys nousee produktiiviseksi osaksi tutkimusta eikä ole ainoastaan hyvään lähdekritiikkiin kuuluva muodollinen velvollisuus.

KIRJALLISUUS

- DAVYDOVA, OLGA 2004: *Etnisyyspuhe Suomen kynnyksellä. Paluumuuttajien suomalaisuuden muodostuminen*. Perinteentutkimuksen julkaisematon lisensoitintutkielma. Joensuun yliopisto, suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- FOUCAULT, MICHEL 1980: Truth and Power. – Gordon, Colin (eds.): *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972–1977 by Michel Foucault*. Brighton: The Harvester Press.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Filosofian maisteri Ulla Savolainen on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/ukkonen_2_10.pdf]

KIRJA-ARVIO

SUOMALAISEN MUISTITIETOTUTKIMUKSEN YDINKYSYMYKSIÄ

MAKKONEN, ELINA 2009: Muistitiedon etnografiaa tuottamassa. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Taina Ukkonen

Elina Makkosen perinteentutkimuksen väitöskirja Muistitiedon etnografiaa tuottamassa koostuu kuudesta, vuosina 2005–2008 julkaistusta artikkelista ja niihin liittyvästä johdannosta. Siinä tarkastellaan kolmea Pohjois-Karjalaan paikantuvaa muistitietohanketta, joissa kaikissa Makkonen on itse ollut mukana. Näissä hankkeissa on tuotettu paikallisten ryhmien ja yhteisöjen omaa historiaa, mutta samalla niihin on liittynyt akateemisen tutkimuksen intressejä. Tutkimuksen pääkysymys on, miten menneisyyttä tuotetaan muistelutilanteissa, erilaisissa muisteluaineistoissa ja muistitietohankkeissa.

MITÄ ON MUISTITIETOETNOGRAFIA?

Makkosen tarkastelemissa hankkeissa tuotettiin monenlaista muistitietoa ja monella eri tavalla: niiden yhteydessä toimi muistelu- tai perinnepiirejä, kirjoitettiin kylälehtiä ja -kirjoja, piirrettiin muistipiirroksia ja tehtiin haastatteluja, joista osa on ryhmähaastatteluja. Makkonen analysoi haastatteluja muistitiedon tuottamisen kontekstina ja tekee näkyväksi niitä menneisyyden tulkintoja, joita on luettavissa haastatteluista ja muistipiirroksista. Lisäksi hän pohtii, miten yhteisöjen (Kaltimo, Kontiolahden kylät) tai instituution (Joensuun yliopisto) historiaa rakennetaan sekä tarkastelee, minkälaisia menneisyyttä koskevia neuvotteluja käydään ja ketkä tulkinnoista neuvottelevat eli ketkä tuottavat ja muokkaavat menneisyys- ja historiakuvia.

Tarkastelun perustana on ymmärtävä muistitietotutkimus, jota Makkonen ”vahvistaa etnografisella näkökulmalla”. Etnografisuus tarkoittaa käytännössä sitä, että tutkija kertoo, miten haastatteluaineistot on muodostettu ja analysoitu sekä minkälaisia eettisiä kysymyksiä aineiston muodostamisen ja tutkimuksen kirjoittamiseen liittyy. Keskeistä on tehdä näkyväksi tutkijan oma rooli ja sen näkyminen tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Makkosen omin sanoin ”muistitietoetnografian tutkimusote korostaa tutkijan roolia ja merkitystä yhtenä tutkimustiedon tuottajana ja vaatii tutkijaa kirjoittamaan auki omat tavoitteensa, sitoumuksensa ja vaikutuksensa tuotettuun tietoon” (s. 61). Olennaista muistitietoetnografiassa on muistitiedon ja etnografisen tiedon dialogi ja neuvottelu.

Tutkimusote on hyvä, mutta vierastan sen kutsumista muistitietoetnografiaksi, koska tavoitteena ei ole kirjoittaa kattavaa kuvausta muistitiedosta vaan sen tuottamisprosessista. Tutkimuksen kohteena olevien yhteisöjen tuntemus, haastattelujen tekeminen, aineistojen analysointi laadullisin menetelmin sekä refleksiivinen ote tutkimuskohteen kuvailussa ja tutkimuksen kirjoittamisessa kuuluu lisäksi hyvin olennaisesti nimenomaan haastatteluihin perustuvaan muistitietotutkimukseen. Toisaalta muistitietotutkimuksessa hyödynnetään myös muulla tavoin kuin haastatteleamalla hankittua aineistoa, joten ehkä etnografiseen metodologiaan tukeutumista olisi hyvä korostaa omalla nimityksellä. Eikö etnografinen muistitietotutkimus olisi kuvaava ja sopiva?

MUISTITIETO TIETONA JA TUTKIMUSAINEISTONA

Viime vuosien aikana folkloristiikassa on ilmestynyt useita muistitietotutkimuksen kenttään kuuluvia väitöskirjoja (esim. Haanpää 2008, Kortelainen 2008 ja Heimo 2010). Niissä kaikissa käsitellään haastatteluja tutkimusaineiston ja tiedon muodostamisen tapana, muistitiedon ominaispiirteitä tietona ja menneisyyden tulkintana sekä tutkimuksen tekemiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja valintoja. Lisäksi tutkimuksissa esitellään joitakin muistelijoita sekä maallikkotutkijoita, paikallisen historian asiantuntijoita tai ”muistin miehiä” ja pohditaan näiden tuottaman historiallisen tiedon merkitystä ja suhdetta asiantuntijahistoriaan. Myös Makkonen paneutuu väitöskirjassaan näihin suomalaisen muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiin.

Muistitiedon ominaispiirteiden tarkastelu on siis nykyisin olennainen osa muistitietotutkimusta. Kunkin tutkimuksen tieteenfilosofisista lähtökohdista ja tavoitteista riippuu, minkälaisiin piirteisiin tarkastelussa keskitytään; keskitytäänkö pohtimaan muistitiedon sisällöllisiä piirteitä, tehtäviä, ilmaisukeinoja vai esimerkiksi suullisen muistitiedon suhdetta kirjallisessa muodossa oleviin aineistoihin. Näissä muistitiedon luonnetta käsittelevissä pohdinnoissa korostetaan useimmiten seuraavia asioita: muistitiedossa menneisyyttä kuvataan ja arvioidaan nykyisyys lähtökohtana, toiseksi muistitiedossa kietoutuvat yhteen muistelijan omat kokemukset ja erilaiset julkiset diskurssit tai tekstit ja kolmanneksi se on moniäänistä tulkintaa, joka kertoo ensisijaisesti menneiden asioiden ja tapahtumien merkityksestä ei niinkään siitä, miten

asiat olivat (esim. Haanpää, 2008, 37–40; Kortelainen 2008, 27–33).

Tutkimuksensa johdannossa Makkonen luonnehtii muistitietoa samalla tavoin kuin kollegansa, yhtäältä yksilöllisenä, toisaalta yhteisöllisenä, moniäänisenä ja tulkinallisena tietona, jota voi käyttää sekä kohteena että lähteenä. Itse hän tarkastelee muistitietoa molempina ja määrittää työnsä samalla aineistoa tuottavaksi muistitietotutkimukseksi. Artikkelissa *Lapsuus menneen ja nykyisen vuoropuhelussa: kaltimolaisten muistelupuheen tarkastelua* Makkonen syventää pohdintojaan muistitiedon luonteesta. Hän osoittaa, millä tavoin nykyisyys on muistelussa läsnä ja esittelee keskeiset aiheet, joiden kautta lapsuutta muistellaan. Samat aiheet – kova työnteko pienestä pitäen, leikki ja kasvatusmenetelmät – toistuvat sivumennen sanoen myös siinä lapsuutta käsittelevässä muistitietoaineistossa, jonka parissa itse parhaillaan työskentelen.

Artikkelissa *Instituution suullinen historia* Makkonen tarkastelee, miten Joensuun yliopiston historiaan liittyviä asioita käsitellään haastatteluissa. Tässä yhteydessä tulee hyvin esille, millä tavoin yksityinen historia ja yleinen historia limittyvät muistitiedossa. Artikkelissa tulee esille myös se, että instituution historiaan liittyvä muistitieto on usein kovin yleisluontoista ja suoraan sanoen aika mitäänsanomaton. Instituution vaiheet eivät ilmeisesti innosta muistelijointa eivätkä ole samalla tavoin muistamisen arvoisia tai selitystä kaipaavia kuin vaikkapa vuoden 1918 tapahtumat (Heimo 2010) tai suvussa tapahtunut veljestappo (Haanpää 2008).

HAASTATTELU TUTKIMUSAINEISTON MUODOSTAMISEN TAPANA

Haastattelu on muistitietotutkimuksessa olennainen aineiston muodostamisen tapa myös silloin, kun on hyödynnetty muulla tavoin tuotettua muistitietoa. Makkonen on tehnyt haastatteluja kaikissa muistitietohankkeissaan, menetelmään teemahaastattelu. Käyttämäänsä teemalistaan hän tukeutui alussa ”aika orjallisesti”, myöhemmin ”keskustelevammin” ja viimeisessä, Joensuun yliopiston muistitietoprojektissa ”luovasti” (s. 43–44). Teemahaastattelua tai sen ja avoimen haastattelun yhdistelmää ovat käyttäneet muutkin muistitietotutkijat, ja kaikki ovat myös yhtä mieltä siitä, että haastattelussa aineisto ja tieto tuotetaan vuorovaikutuksessa tai dialogissa.

Minua ihmetyttää se, että teemahaastattelusta on tullut niin itsestään selvä aineiston muodostamisen tapa suomalaisessa muistitietotutkimuksessa. Miksi tutkijat eivät pyri kehittämään nimenomaan muistitietotutkimukseen soveltuvia haastattelumenetelmiä? Jos haastattelun on suositeltavaa olla dialogia tai ainakin ”keskusteleva”, niin tämä vaatii sen pohtimista, millä keinoin kunnan vuoropuhelua saadaan aikaan. On mietittävä, millä tavoin kysytään ja otetaan uusia aiheita esille, millä tavoin kommentoidaan haastateltavan puhetta ja tehdään siitä tulkintoja.

Makkonen kirjoittaa johdannossa haastatteluista aika yleisluontoisesti ja niin, että painopiste on niissä muutoksissa, joita etnografiassa ja muistitietotutkimuksessa on tapahtunut suhteessa haastatteluihin. Lisäksi hän kirjoittaa, että ”haastattelussa tapahtuvan kohtaamisen lähtökohtana ovat lähes poikkeuksetta tutkijan toiveet ja

odotukset” eli tutkija ohjaa ja johtaa silloinkin, kun haastateltava saa kertoa vapaasti. Tästä olen eri mieltä, sillä kokemukseni mukaan myös haastateltavilla on omat odotuksensa ja keinonsa hallita tilannetta. Näitä keinoja ovat esimerkiksi tutkijan esittämien aiheiden ohittaminen, vaikeneminen ja tutkijan tulkintojen, toisinaan jopa tutkijan pätevyyden kiistäminen. Eettisistä kysymyksistä kirjoittaessaan Makkonen itsekin myöntää, että aina ei ole selvää, kuka haastatteluissa käyttää eniten valtaa. Sen sijaan aineiston analyysissä ja tulkinnassa tutkijan valta on todellakin suuri, vaikka hän pyrkisikin keskustelemaan tulkinnoistaan muistelijoiden kanssa.

Artikkelissa *Producing the Past together: Group Interview and Oral History* Makkonen syventyy ryhmähaastatteluihin. Hän kuvaa hankkeidensa erilaisia ryhmähaastatteluja ja sitä, millä tavoin niissä muisteltiin ja käytiin neuvotteluja menneisyyden tulkinnoista. Hän myös osoittaa, että sisarusryhmässä ja avioparin muodostamassa ryhmässä (pitäisiköhän muuten puhua myös parihaastattelusta?) muistelijoiden väliset asetelmat ja vuorovaikutustavat ovat melko lailla samat kuin arkitilanteissa, kun taas nimenomaan haastattelua varten kokoontuneissa ryhmissä valta-asetelmat ja muistelemisen tavat muodostuvat vasta haastattelun kuluessa. Makkonen pitää ryhmähaastatteluja hyvänä aineiston muodostamisen menetelmänä, koska ryhmässä muistelijat voivat virkistää toistensa muistia ja pohtia asioita yhdessä.

KENTTÄ OPETTAA

Elina Makkosen väitöskirjan johdanto on melko yleisluontoinen ja esittelee pääasiassa suomalaista muistitietotutkimusta, mutta se toimii hyvänä johdatuksena sekä artikkeleihin että niihin aiheisiin, jotka muistitietotutkimuksessa ovat olleet keskeisiä. Poikkeuksen tästä yleisluontoisuudesta tekee alaluku *Eettisiä pohdintoja*, jossa Makkonen käsittelee koko tutkimusprosessiin, ei pelkästään haastattelutilanteisiin ja muistelijoiden henkilöllisyyden suojaamiseen, liittyviä eettisiä kysymyksiä ja valintoja.

Väitöskirjan artikkelit kuvaavat monipuolisesti sitä, miten muistitietohanke toteutetaan, miten hankkeissa ja erilaisissa haastatteluissa muistellaan ja käydään neuvotteluja. Elina Makkonen onkin ”kentällä” eli muistitietohankkeissa päteväitynyt tutkija. Kokemukseni mukaan muistitietotutkimusta oppii tehokkaimmin käytännössä, toteuttamalla hankkeita ja tekemällä yhteistyötä muistelijoiden kanssa. Myös muistin toiminnasta, muistitiedon ominaispiirteistä ja tuottamistavoista saa hankkeissa ja muistelijoiden parissa enemmän ja syvällisempää tietoa kuin tutkimuskirjallisuutta lukemalla. Etnografinen tutkimusote sopii siis muistitietotutkimukseen erittäin hyvin.

KIRJALLISUUS

- HAANPÄÄ, RIINA 2008: *Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa*. Scripta Lingua Fennica Edita 270. Turku: Turun yliopisto.
- HEIMO, ANNE 2010: *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1275. Helsinki: SKS.
- KORTELAINEEN, KAISU 2008: *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1178. Helsinki: SKS.

Filosofian tohtori Taina Ukkonen tekee muistitietotutkimusta Tilkasten-Värrin sukuseuran Suvun tarinat talteen -hankkeessa.